

Ρέκβιेम για τους Δίδυμους Πύργους

Γιατί, κατ' αρχάς, οι Δίδυμοι Πύργοι; Γιατί δύο δίδυμοι πύργοι στο World Trade Center;

Όλα τα μεγάλα κτήρια του Μανχάταν χαρακτηρίζονταν μέχρι τότε από μίαν ανταγωνιστική καθετότητα [verticalité], απ' όπου προέκυπτε το περίφημο αρχιτεκτονικό πανόραμα της πόλης. Αυτή η εικόνα άλλαξε, το 1973, με την κατασκευή του World Trade Center. Το ανάγλυφο ομοίωμα του συστήματος πέρασε λοιπόν από τον οβελί-

σκο και την πυραμίδα στη διάτρητη καρτέλα και το στατιστικό γράφημα. Ο αρχιτεκτονικός αυτός γραφισμός ενσαρκώνει ένα σύστημα που δεν είναι πλέον ανταγωνιστικό, αλλά ψηφιακό και λογιστικό, στο οποίο ο ανταγωνισμός εξαφανίζεται προς όφελος των δικτύων και του μονοπωλίου.

Το γεγονός ότι οι πύργοι είναι δύο σημαίνει την απώλεια κάθε πρωταρχικής αναφοράς. Εάν υπήρχε μόνο ένας, το μονοπώλιο δεν θα ενσαρκωνόταν στην εντέλεια. Μόνον ο διπλασιασμός του σημείου [signe] θέτει πραγματικά τέλος σε ό,τι υποδηλώνεται. Αυτή η διπλότητα έχει άλλωστε μια ιδιαίτερη γοητεία. Όσο υψηλοί κι αν είναι, οι δύο πύργοι σημαίνουν εντούτοις διακοπή της καθετότητας. Δεν ανήκουν στο ίδιο είδος αρχιτεκτονικής με τα άλλα κτήρια. Φτάνουν στο απόγειό τους, όντας ο ένας η ακριβής αντανάκλαση του άλλου. Τα κτήρια του Rockefeller Center καθρέφτιζαν ακόμη τις γυάλινες και χαλύβδινες προσόψεις τους σε μιαν άπειρη κατοπτρι-

κότητα της πόλης. Οι πύργοι, δεν έχουν πλέον πρόσοψη, ούτε πρόσωπο. Μαζί με τη ρητορική της καθετότητας εξαφανίζεται και η ρητορική του καθρέφτη. Με αυτούς τους απόλυτα ισόρροπους και τυφλούς μονόλιθους, δεν απομένει παρά ένα είδος μαύρου κουτιού, ένα είδος κλειστής σειράς που περατώνεται με το δίδυμο (double), ως εάν η αρχιτεκτονική, κατ' εικόνα του συστήματος, να εκπορευόταν μόνο από την κλωνοποίηση και από έναν αμετάβλητο γενετικό κώδικα.

Η Νέα Υόρκη είναι η μόνη πόλη στον κόσμο που σκιαγραφεί με αυτόν τον τρόπο, κατά τη ροή της ιστορία της και με εκπληκτική ακρίβεια, την τωρινή μορφή του συστήματος και όλων των περιπετειών του. Πρέπει λοιπόν να υποθέσουμε πως η κατάρρευση των πύργων –συμβάν μοναδικό στην ιστορία των μοντέρνων πόλεων– προεικονίζει τη δραματική κατάληξη τούτης της μορφής αρχιτεκτονικής και του συστήματος που αυτή ενσαρκώνει. Οι πύργοι,

στην αμιγώς πληροφορική, οικονομική, λογιστική, ψηφιακή «μοντελοποίησή» τους, ήταν ο εγκέφαλος του συστήματος. Οι τρομοκράτες, πλήττοντας τους πύργους, έπληξαν το νευραλγικό κέντρο του συστήματος. Η βία του παγκόσμιου περνά επίσης από την αρχιτεκτονική, από τον τρόπο να ζει και να εργάζεται κανείς σε αυτές τις σαροκοφάγους από γυαλί, χάλυβα και μπετόν. Ο τρόμος που νιώθει κανείς μήπως πεθαίνει εντός τους είναι άρρηκτα δεμένος με τον τρόπο να ζει εντός τους. Να γιατί η αμφισβήτηση αυτής της «βίας του παγκόσμιου» περνά επίσης και μέσα από την καταστροφή αυτού του είδους αρχιτεκτονικής.

Τα αρχιτεκτονικά αυτά τέρατα ασκούσαν πάντοτε μιαν αμφίσημη γοητεία, μιαν αντιφατική μορφή έλξης και απώθησης, και άρα, προκαλούσαν στο βάθος μια κρυφή επιθυμία να τα δεις να αφανίζονται. Στην περίπτωση των Δίδυμων Πύργων, προστίθεται και αυτή η τέλεια συμμετρία, αυτή η «διδυμία» [gémellité], που ασφαλώς είναι

ένα αισθητικό γνώρισμα, αλλά κυρίως είναι έγκλημα ενάντια στη μορφή, μια ταυτολογία της μορφής, η οποία σε προκαλεί να τη συντρίψεις. Και η ίδια η καταστροφή τους σεβάστηκε αυτή τη συμμετρία: διπλό χτύπημα σε διάστημα μερικών λεπτών – σασπένς που μπορεί ακόμη να μας κάνει να πιστέψουμε πως πρόκειται για ατύχημα, και εδώ βρίσκεται η δεύτερη συνέπεια που σηματοδοτείται από την τρομοκρατική ενέργεια.

Η κατάρρευση των πύργων είναι το μείζον συμβολικό συμβάν. Φανταστείτε το ενδεχόμενο να μην είχαν καταρρεύσει ή να είχε καταρρεύσει μόνον ο ένας: το αποτέλεσμα δεν θα ήταν καθόλου το ίδιο. Η λαμπρή απόδειξη του εύθραυστου χαρακτήρα της παγκόσμιας δύναμης δεν θα ήταν η ίδια. Οι πύργοι, οι οποίοι ήταν το έμβλημα αυτής της δύναμης, την ενσαρκώνουν ακόμη και μετά το δραματικό τους τέλος, που μοιάζει με αυτοκτονία. Βλέποντάς τους να καταρρέουν από μόνοι τους, σαν «εκ των

έσω», είχαμε την εντύπωση πως αυτοκτονούσαν απαντώντας στην αυτοκτονία των αεροπλάνων-καμικάζι.

Οι Πύργοι είναι αρχιτεκτονικό και ταυτόχρονα συμβολικό αντικείμενο. Είναι προφανές ότι το συμβολικό αντικείμενο ήταν ο στόχος, και θα μπορούσε να σκεφτεί κανείς πως η φυσική τους καταστροφή είχε ως επακόλουθο και τη συμβολική τους κατάρρευση. Συμβαίνει όμως ακριβώς το αντίθετο: η συμβολική επίθεση είναι αυτή που επέφερε τη φυσική τους κατάρρευση. Ως εάν η δύναμη που υποβάσταζε μέχρι τότε τους πύργους να έχασε ξαφνικά κάθε δυνατότητα αντίδρασης. Ως εάν η υπεροπτική αυτή δύναμη να υποχώρησε ξαφνικά υπό την πίεση μιας πολύ έντονης προσπάθειας: της προσπάθειας να θέλει να είναι το μοναδικό μοντέλο στον κόσμο. Οι πύργοι, έχοντας κουραστεί να είναι αυτό το πολύ δυσβάστακτο σύμβολο, κατέρρευσαν τούτη τη φορά κυριολεκτικά, κατέρρευσαν κατακόρυφα,

εξαντλημένοι, μπροστά στα έκπληκτα μάτια όλου του κόσμου.

Είναι πολύ λογικό, η υπερβολική ενδυνάμωση της δύναμης, να παροξύνει τη θέληση αφανισμού της. Υπάρχει όμως και κάτι επιπλέον: κατά κάποιον τρόπο, η δύναμη αυτή είναι συνένοχος της δικής της καταστροφής. Και αυτή η εσωτερική απάρνηση ολοένα ισχυροποιείται, ενόσω το σύστημα εγγίζει την τελειότητα και την παντοδυναμία. Όλα λοιπόν συνέβησαν με ένα είδος απρόβλεπτης συννεοχής, ως εάν όλο το σύστημα, όντας εσωτερικά ευάλωτο, να έμπαινε στο παιχνίδι της δικής του εκκαθάρισης, και άρα στο παιχνίδι της τρομοκρατίας. Ειπώθηκε ότι ακόμη και ο Θεός δεν μπορεί να κηρύξει τον πόλεμο στον εαυτό του. Και όμως: η Δύση, στη θέση του Θεού, της θείας παντοδυναμίας και της απόλυτης ηθικής νομιμότητας, γίνεται αυτοκτονική και κηρύσσει τον πόλεμο εναντίον του εαυτού της.

Όσο για το ερώτημα του τι πρέπει να κτισθεί στη θέση των πύργων, δεν επιδέχεται απάντηση – δεν μπορούμε να φανταστούμε κάτι ισοδύναμο που να άξιζε τον κόπο να καταστραφεί. Οι Δίδυμοι Πύργοι άξιζε τον κόπο να καταστραφούν. Δεν μπορούμε να πούμε το ίδιο για πολλά αρχιτεκτονικά έργα. Τα περισσότερα πράγματα δεν αξίζει να καταστραφούν ή να θυσιαστούν – μόνο τα έργα γοήτρου το αξίζουν. Η πρόταση αυτή δεν είναι και τόσο παράδοξη και θέτει ένα θεμελιώδες ερώτημα στην αρχιτεκτονική: θα έπρεπε να κατασκευάζουμε μόνον ό, τι, εξαιτίας της υπεροχής του, θα άξιζε να καταστραφεί. Κάνετε μια συστηματική εξέταση με βάση αυτό το ερώτημα και θα δείτε πως λίγα πράγματα θα απέμεναν.

Υπάρχουν διάσημα προηγούμενα αυτού του χτυπήματος, προηγούμενα εκούσιας καταστροφής υψηλών έργων, των οποίων η ομορφιά ή η δύναμη συνιστά κάτι σαν πρόκληση. Η εγκληματική καταστροφή του

Ναού της Εφέσου, η Ρώμη και ο Ηλιογάβαλος, η πυρκαγιά του Χρυσού Περιπτέρου στον Μισίμα. Χωρίς να ξεχνάμε τον *Μυστικό πράκτορα* του Κόνραντ και την αναρχική απόπειρα να ανατιναχτεί το Παρατηρητήριο του Γκρήνουιτς, «για να απελευθερωθεί ο Λαός από τον Χρόνο».

Όπως και να έχουν τα πράγματα, οι πύργοι αφανίστηκαν. Μας άφησαν όμως το σύμβολο του αφανισμού τους, το σύμβολο του πιθανού αφανισμού της υπερδύναμης που ενσάρκωναν. Ό,τι κι αν συμβεί στη συνέχεια, η υπερδύναμη θα έχει καταστραφεί εδώ, προς στιγμήν έστω.

Κατά τα άλλα, οι δύο πύργοι μπορεί να εξαφανίστηκαν, αλλά δεν εκμηδενίστηκαν. Ακόμη και κονιορτοποιημένοι, μας άφησαν τη μορφή της απουσίας τους. Όλοι όσοι τους γνώρισαν δεν μπορούν να σταματήσουν να τους φαντάζονται, αυτούς και το σχήμα τους στον ουρανό, ορατούς από όλα τα σημεία της πόλης. Το τέλος τους στον υλικό χώρο τους μεταφέρει σε

ένα φανταστικό, οριστικό πια, χώρο. Χάρη στην τρομοκρατία, έχουν γίνει το ωραιότερο παγκόσμιο οικοδόμημα – κάτι που ασφαλώς δεν ήταν την εποχή που έστεκαν όρθιοι.

Όποια γνώμη κι αν έχει κανείς για την αισθητική τους αξία, οι Δίδυμοι Πύργοι ήταν ένα απόλυτο επίτευγμα, και η καταστροφή τους είναι επίσης, ένα απόλυτο επίτευγμα. Εντούτοις, αυτό δεν δικαιολογεί την εξύμνηση, από τον Stockhausen, του συμβάντος της 11ης Σεπτεμβρίου ως του πιο υψηλού [sublime] έργου τέχνης. Γιατί άραγε ένα εξαιρετικό συμβάν θα έπρεπε να είναι έργο τέχνης; Η αισθητική προσοικειώση είναι τόσο βδελυρή όσο και η ηθική ή η πολιτική προσοικειώση – κυρίως όταν το συμβάν είναι τόσο μοναδικό ακριβώς επειδή είναι πέραν της αισθητικής και της ηθικής. Αν έτσι έχουν τα πράγ-

ματα –και με αυτή την έννοια, η δήλωση του Stockhausen είναι ορθή– το συμβάν καθ' εαυτό είναι αποσβολωτικό, πέρα από κάθε σχόλιο. Είναι μη παραστατό [irreprésentable], διότι απορροφά εντός του όλη τη φαντασία και δεν έχει νόημα. Κλείνεται στον εαυτό του, όπως θα έλεγε ο Rothko, από παντού. Τίποτα δεν είναι ισοδύναμό του. Η μόνη μακρινή αντιστοιχία θα ήταν ίσως με κάποιες μορφές σύγχρονης τέχνης, που μπορεί κανείς να τις αποκαλέσει τρομοκρατικές, και άρα προάγγελους ενός τέτοιου συμβάντος, αλλά ποτέ ως παράσταση – και ποτέ κατόπιν εορτής. Μετά από ένα τέτοιο συμβάν, είναι πάρα πολύ αργά για την τέχνη, είναι πάρα πολύ αργά για την αναπαράσταση.

Η καταστασιακή [situationniste] ουτοπία μιας ισοδυναμίας μεταξύ τέχνης και ζωής ήταν κατ' ουσίαν τρομοκρατική: τρομοκρατικό είναι το ακρότατο σημείο όπου η ριζοσπαστικότητα της καλλιτεχνικής επίδοσης ή της ιδέας, μεταφέρεται στα ίδια τα

πράγματα, στην αυτόματη γραφή της πραγματικότητας, σύμφωνα με την ποιητική μεταβίβαση της κατάστασης. Εάν η τέχνη ονειρεύτηκε ότι μπορεί να είναι το υλικό αυτό συμβάν που απορροφά κάθε πιθανή παράσταση, εξακολουθεί ωστόσο να βρίσκεται πολύ μακριά από αυτό, και τίποτα που ανήκει στην τάξη της φαντασίας ή της παράστασης δεν μπορεί να ισοσταθμίσει σήμερα ένα τέτοιο συμβάν ή να αναμετρηθεί με αυτό.

Τίποτα – παρά μόνο η συνταρακτική αλληγορία του αφρικανού εκείνου καλλιτέχνη στον οποίο είχαν παραγγείλει ένα έργο που έπρεπε να τοποθετηθεί στο πλακόστρωτο δάπεδο του World Trade Center και που θα απεικόνιζε αυτόν τον ίδιο με το σώμα του να διεμβολίζεται από αεροπλάνα, σαν μοντέρνος Άγιος Σεβαστιανός. Έφτασε το πρωί της 11ης Σεπτεμβρίου στους πύργους για να εργαστεί στο ατελιέ του και πέθανε θαμμένος με το έργο του κάτω από τα ερείπια των πύργων. Αυτό θα